

L'ENGANY DEL PIB I LA PETJADA ECOLÒGICA D'ANDORRA

Josep Maria Mallarach

*Professor de polítiques ambientals
Universitat de Girona*

El Producte Interior Brut (PIB) és un dels indicadors econòmics més populars. Contínuament se'ns informa de si puja o baixa, i se'ns explica com les principals decisions econòmiques, industrials o polítiques s'hi remeten. De fet, avui per avui, aquest indicador s'utilitza en la majoria de les anàlisis, planificacions i avaluacions econòmiques nacionals i internacionals, tant si són promogudes per governs de dretes com d'esquerres. Per aquesta raó, molts ciutadans suposen que el PIB és un indicador fiable, que reflecteix el progrés real del país i, per tant, s'alegren quan puja i es planyen quan baixa. La realitat, però, és ben diferent.

Sota l'influx de les teories que l'economista britànic John M. Keynes va popularitzar als anys 1930, el PIB (PNB en castellà i GDP en anglès) fou concebut als Estats Units l'any 1942, en una època en que l'escassetat de recursos naturals i la degradació ambiental preocupaven ben poc. Una vegada incorporat dins del sistema de comptabilitat nacional promogut per l'Oficina d'Estadística de les Nacions Unides, i amb el suport de les institucions econòmiques més influents, el PIB va assolir aviat un gran prestigi internacional, que manté encara seixanta anys més tard, en un món ben diferent.

La veritat és que el PIB és un indicador més fragmentari i esbiaixat del que la majoria de la gent pensa. La definició de capital que usa és tan limitada que no inclou ni el consum dels recursos naturals ni la degradació ecològica del medi ambient, malgrat que formen part indiscutible del capital real del país. Què vol dir això, a la pràctica? Doncs que un país pot seguir un model de desenvolupament destructor dels seus recursos naturals i degradador del seu medi ambient, i tenir alhora un excel·lent PIB. O també, que els accidents industrials, les catàstrofes naturals, les guerres i molts altres fenòmens indesitjables solen fer pujar el PIB. Dit amb altres termes, el PIB ignora la majoria dels efectes negatius indesitjables del sistema industrial, que els països que s'autoanomenen avançats tendeixen a exportar cap a d'altres menys afavorits, de forma cada vegada més eficient. Com que el PIB ignora els efectes ambientals de les decisions polítiques i econòmiques, és un indicador que fomenta un desenvolupament insostenible, els efectes negatius del qual creixen de forma exponencial a nivell mundial. Fou per això que, ara fa dotze anys, la Comissió Mundial pel Desenvolupament i el Medi Ambient va instar a la comunitat internacional a corregir-lo, sense que se n'hagi sortit encara.

Quan se n'examina l'origen, es veu que el PIB és un fill de l'economia neoclàssica, una disciplina tan eficaç en el marc dels béns de propietat privada i llurs productes mercantils, com incapaç de tractar els processos i els productes que generen els béns públics i comunals, dels quals depèn en definitiva no sols el benestar de la societat, sinó fins i tot la continuïtat de la vida. A més, com que l'economia neoclàssica està lligada al present i al curt termini en el que es mouen les empreses i els cicles electorals, el seu utilitatge conceptual no li permet tenir en compte el futur, el qual, no pot estar adequadament representat en el mercat. Les conseqüències que això comporta es poden resumir en la infravaloració sistemàtica dels valors socials essencials i de molts valors mediambientals, amb efectes negatius que tots podem constatar.

La immensa majoria dels béns i dels serveis que la natura (o els ecosistemes i el medi ambient, si ho preferiu) faciliten a la societat no són mercantils ni tenen substituïts. Des de la regulació de la composició química de l'atmosfera o del clima global, fins la regulació del règim hídric, l'emmagatzematge subterrani d'aigua, la formació del sòl, els cicles dels nutrients, la pol·linització de les plantes, les migracions estacionals de tantes espècies, etc. no tenen vàlua

monetària, per més indispensables que siguin per a la vida, la salut i el benestar. És per això que el medi ambient escapa a l'abast conceptual de l'economia neoclàssica, fet que explica les greus ineficiències que resulten quan hom s'entesta a aplicar-la-hi, tal com veiem contínuament al nostre redós.

Els escassos avenços fets en l'aplicació del Cinquè Programa de la Comunitat Europea del 1992, aquell que justament es titulava "Cap a un Desenvolupament Sostenible" es van fer palesos en l'informe Dobrís de 1995 i en la seves posteriors actualitzacions. La Cimera de Johannesburg feu constatacions anàlegues a nivell global, fins al punt que alguns van parlar de Rio -10 per indicar el retrocés experimentat des de 1992 en tants aspectes essencials per la sostenibilitat global.

L'esbiaixament del PIB ha estat denunciat per experts de primera fila, que han demostrat que la consecució d'un desenvolupament més sostenible és sistemàticament minada per les decisions basades en aquest indicador obsolet. Fa quasi trenta anys que Fritz Schumacher, un dels economistes més lúcids del segle XX, declarava que "el fet que el PIB pugui o baixi hauria de deixar perfectament indiferent a qualsevol persona raonable". Aquesta opinió s'ha anat estenent gradualment entre alguns dels experts més conscients, fins al punt que alguns països han decidit iniciar sistemes de comptabilitat nacional diferents. Noruega, per exemple, ha establert un sistema de comptabilitat ambiental que contempla tant els aspectes de qualitat ambiental com de consum de recursos naturals. Canadà, Holanda, França i Japó, entre altres, han proposat o establert sistemes de comptabilitat ambiental complementaris. Butan ha estat més creatiu encara i l'ha substituït per un indicador radicalment diferent que anomena Felicitat nacional conjunta (*Gross National Happiness*) un dels vectors de la qual és la qualitat ambiental.

L'aplicació de sistemes de comptabilitat més comprensius en alguns països llatinoamericans, com ara Costa Rica, ha mostrat tan clarament les conseqüències de la parcialitat del PIB que fins i tot el Banc Mundial ha preparat un nou indicador macroeconòmic que inclou, a més del que ja mesura el PIB, el capital natural (terra, aigua i recursos naturals) i el capital humà (educació, capacitat, alimentació, etc.). L'aplicació d'aquest nou índex macroeconòmic ha donat resultats molt interessants, perquè mostra com bastants països que tenen un PIB baix estan realment millor que d'altres països que des de fa anys mantenen els PIB més alts del món. Per exemple, Surinam millor que Bèlgica; Gabon millor que Nova Zelanda, o Botswana millor que Aràbia Saudita.

Hi ha un consens internacional de que un sistema de comptabilitat nacional que reflecteixi adequadament l'estat dels recursos naturals i la qualitat ambiental del país seria un instrument essencial per integrar les polítiques ambientals i econòmiques en tots els sectors de l'administració pública. Robert Repetto, principal economista del World Resources Institute, ha indicat les passes concretes que caldria donar perquè es pogués introduir a nivell internacional: Les institucions clau (Banc Mundial, Fons Monetari Internacional i OCDE) haurien de posar-se d'acord per adoptar un nou indicador més integrador i fiable, haurien de publicar-ne els resultats anuals i haurien de facilitar assistència tècnica als països que volguessin introduir-lo. I a més, caldria que les Nacions Unides li donessin suport explícit.

Mentre no arribi aquest acord institucional al màxim nivell, no hi ha cap raó per quedar-se plegats de braços. A nivell nacional, la substitució del PIB per un indicador que integri l'estat real dels recursos naturals i la qualitat ambiental del país seria segurament l'acció més important que es podria fer per ajudar a que la societat, i els polítics que la representen, prenguessin consciència de la necessitat de redreçar l'actual model de desenvolupament insostenible. Altrament, les decisions polítiques i econòmiques, mancades d'una guia fiable, seguiran empenyent inexorablement en direcció contrària a la que es declara que es vol anar.

Arribats aquest punt escau demanar quin seria el nivell d'Andorra si es descomptessin del seu

PIB, com caldria, les pèrdues ocasionades per la contaminació de tants aqüífers, per la pèrdua irreversible dels millors sòls agrícoles, per la degradació dels seus paisatges, per la destrucció i l'empobriment dels ecosistemes fluvials, per la contaminació, els sorolls i la congestió a les ciutats, o per les malalties (tant físiques com psíquiques) produïdes pels tots aquests factors combinats.

Ara que l'Associació per a la Defensa de la Natura ha calculat, per primera vegada, la petjada ecològica d'Andorra, seria bo que un equip d'economistes ambientals honestos fessin números.